

اولویت بندی عوامل خانوادگی مؤثر در تربیت دینی فرزندان

سیف اله فضل الهی قمشی *

منصوره ملکی توانا **

پذیرش نهایی: ۹۴/۴/۱۴

دریافت مقاله: ۹۳/۷/۲۶

چکیده

هدف پژوهش اولویت‌بندی عوامل خانوادگی مؤثر در تربیت دینی فرزندان بر اساس دیدگاه والدین دانش‌آموزان و روش تحقیق توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری والدین ۴۰۰۰ نفر از دانش‌آموزان مدارس راهنمایی دخترانه منطقه دو آموزش و پرورش قم بودند که ۳۵۱ نفر از آنان بر اساس جدول برآورد حجم نمونه از روی جامعه مورگان و کرجسی به شیوه تصادفی ساده به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته حاوی ۲۰ عامل در طیف سؤالات آرایش رتبه‌ای با پایایی ۰/۸۷۸ مطابق آلفای کراباخ استفاده شد؛ تجزیه و تحلیل اطلاعات بر اساس آزمون Z تک‌گروهی نشان داد که اولاً تمامی عوامل مورد مطالعه نمره Z بزرگتر از Z بحرانی در سطح اطمینان ۰/۹۹ برای آزمون یک‌دامنه به دست آورده‌اند. ثانیاً از دیدگاه والدین تلاش به منظور کسب روزی حلال در امرار معاش، تشویق فرزندان به صداقت و راستگویی، رعایت حق‌الناس، اعتقاد به وحدانیت خداوند متعال، افزایش و تقویت روحیه گذشت و فداکاری توسط والدین و پایبندی خانواده به روحیه عدالت‌گرایی و عدالت‌خواهی به ترتیب از مؤثرترین و اولویت‌دارترین عوامل خانوادگی تأثیرگذار در تربیت دینی فرزندان شناخته شد و پایبندی والدین به شئون اسلامی، التزام والدین به روزه‌داری در ماه رمضان، رعایت دستوره‌های دینی توسط والدین، برپاداشتن نماز توسط والدین در زمان مناسب، شرکت والدین در نماز جماعت و محافل قرآنی در الویت‌های انتهایی قرار گرفت.

کلید واژه‌ها: باورهای دینی والدین، تربیت دینی فرزندان، خانواده و اهمیت آن در تربیت دینی.

* نویسنده مسئول: استادیار و مدیر گروه علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

fazlollahigh@Qom-iau.ac.ir

malakitavana_m@yahoo.com

** دانش آموخته کارشناسی ارشد

مقدمه

خانواده، اولین و مهمترین محیطی است که کودک در آن پرورش می‌یابد و عقاید و باورهای خود را از آنجا به دست می‌آورد. این محیط همواره مورد توجه دین مبین اسلام و بزرگان بوده است. نهاد اولیه تعلیم و تربیت، خانواده است. در اینجا است که ارزشها چه مستقیم و چه غیرمستقیم از طریق پدر و مادر و سایر افراد بزرگسال خانواده به فرد انتقال می‌یابد (نیکزاد، ۱۳۷۵: ۶۵). خانواده در اسلام جایگاه بلند و رفیعی دارد. این نهاد کوچک ولی مقدس، پایگاه عروج و کمال انسانها و محیط تربیت و پرورش نهال فطرت و استعدادهای نسل آینده است. خانواده مهمترین رکن ترقی و تکامل هر جامعه است. اگر خانواده‌ای در مسیر صحیح تربیت اسلامی و در چارچوب برنامه‌های قرآن و سنت باشد، می‌تواند سهم بزرگی در پیشرفت و ترقی جامعه خویش داشته باشد (بیگی، ۱۳۸۹: ۳۵۵).

بنابراین می‌توان خانواده را اساسی‌ترین عامل انتقال ارزشها در نظر گرفت که صالح و معتقد بودن خانواده به تولد فرزندان پایبند به اصول و ارزشها منجر می‌شود و نتیجه آن داشتن جامعه‌ای صالح خواهد بود؛ چراکه «توقع هر جامعه صالح بدون اصلاح نظام خانواده، کاملاً بیجا و خلاف حقیقت است». بین تمام نهادهای فرهنگ‌ساز آن که بیشترین نقش را در زندگی هر فردی ایفا می‌کند خانواده است؛ به عبارت دیگر خانواده، نخستین مدرسه و دانشگاه کودک است. آموخته‌های دوران کودکی چون نقشی بر سنگ معرفی شده است که در روح و روان فرد نقش می‌بندد، پدران و مادران برای فرزندان سمبل و نمونه هستند. الگوهای تفکر و اندیشه، احساسات، عواطف و ارزشها، اعتقادات و باورهای دینی و مذهبی ما غالباً در خانواده پایه‌ریزی شده است (انصاریان، ۱۳۸۰: ۴).

همه انسانها بویژه در دوران کودکی فطرتاً به نیکی و زیبایی تمایل دارند؛ لذا باید فطرت پاک آنها شناخته، و با ظرافت و حوصله، جلوه‌های ذاتی و طبیعی آنها آشکار شود و در این صورت به تربیت دینی دست یافته‌ایم؛ لذا آموزش عشق، محبت و عبادت به کودک لازم نیست؛ این ارزشها در وجود او هست؛ باید حفظ گردد و پرورش یابد؛ پس جهت تربیت دینی در کودکان بویژه باید در مسیر زیبایی‌شناسی، ارزش‌پذیری، خویش‌شناسی، حرمت‌شناسی، حرمت‌گذاری، عزت‌طلبی، نועدوستی و پذیرش مسئولیتهای دینی و عمل صالح باشد. البته این حرکت بدون برانگیختن

احساس دینی و تبلور نگرشها و تحصیل تجربه دلنشین دینی میسر نیست. اگر معلم بخواهد ذهن کودکان را با مفاهیم دینی پر کند، نتیجه نمی‌دهد. به جای انبوه‌سازی دینی باید در صدد ایجاد بصیرت دینی باشیم. هدف اصلی در تربیت دینی نه به یادسپاری اصطلاحات و ...، بلکه پیدایش تغییرات اساسی در احساس و تقویت باورهای دانش‌آموزان در مورد خود، دیگران، پدیده‌ها، لطف و رحمت خدا و نظم جهان است تا بتواند رفتار خود را با خود و جهان تنظیم کند. از عوامل دیگر در این فرایند تربیتی، آموزشگاه‌ها و رسانه‌ها هستند که هر کدام تأثیرات متفاوتی را در تربیت دینی کودکان می‌توانند به عهده داشته باشند. در این مطالعه با توجه به نقش الگویی والدین در خانواده‌ها و به عنوان معلمان نهادینه در زندگی فردی و اجتماعی و مهمتر از آن اولین معلم، که تمام افکار، تمایلات، ارزشها، اعتقادات، رفتارها و کردار آنان با زبان بی‌زبانی، ساختار رفتارها، نگرشها، اعتقادات، باورها و رفتار کودکان را شکل می‌دهند و یقیناً تربیت دینی و ارزشی آنان را نیز تا حدود زیادی رقم می‌زنند، بیشتر مورد نظر قرار گرفته شده است.

بررسی تاریخ جهان بشریت بیانگر این است که اعتقادات دینی جزء جدانشدنی زندگی مردم در تمام دوره‌ها بوده است. فرانکل^۱ (۱۹۷۵) بنیانگذار مکتب معنی‌درمانی می‌گوید: احساس دینی عمیق و ریشه‌دار در اعماق ضمیر همه انسانها وجود دارد. یونگ^۲ در کتاب روانشناسی و دین می‌گوید: کاملاً متقاعد شده‌ام که اعتقادات و مناسک دینی، دست کم از لحاظ بهداشت روانی اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد. نیومن^۳ و پارگامنت^۴ (۱۹۹۰) نقشهای روانشناختی مهم و بی‌شمار دین را توصیف نموده‌اند که در کمک به مردم برای درک و کنار آمدن با وقایع زندگی به کار می‌رود. بنابراین باورهایی از قبیل توکل بر خداوند، صبر، دعا و ... می‌تواند با ایجاد امید به نگرشهای مثبت باعث شود فرد آرامش درونی پیدا کند؛ بنابراین کسب موفقیت در زندگی، ایجاد آرامش و رفع اضطراب از نکات کلیدی در به دست آوردن نتیجه است. *الا بذکر الله تطمئن القلوب*: با یاد خدا دلها آرام می‌گیرند. اسلام مکتبی است جامع و واقعگرا که در آن به همه جوانب نیازهای انسانی اعم از دنیایی و آخرتی، جسمی و روحی، عقلی و فکری، احساسی و عاطفی، فردی یا اجتماعی توجه شده است. دین اسلام همواره به عنوان یک دین کامل و جهانشمول به تمامی زوایا و ابعاد

1 - Frankl, V. E.

2 - Jung, C. G

3 - Newman, J. S

4 - Pargament, K. I

زندگی سالم اندیشیده و همه راه‌های منتهی به سعادت دنیا و آخرت را بر شمرده است. یکی از موضوعات مهمی که در روانشناسی علمی به عنوان پدیده‌ای تأثیرگذار بر شناختها و نگرشها، هیجانات، عواطف و رفتار و عملکرد انسانها همواره مورد توجه روانشناسان قرار گرفته، دین است (سالاری فر، آذربایجانی و رحیمی نژاد، ۱۳۸۴: ۳۶). دین در منطق قرآن روش زندگی اجتماعی است که به منظور سعادت ابدی و نجات سرمدی انسان به صورت قوانین و مقررات هماهنگ با تکوین برنامه، برنامه‌ریزی شده است. علامه طباطبایی (ره) می‌فرماید: دین الله سبحانه هو تطبیق الانسان حیاة علی ما تقتضیه قوانین التکوین و نوامیسه حتی یقف بذلک موقفاً تتحرراه نفسیه النوع الانسانی. حیات طیبه که قرآن برای انسان ترسیم می‌کند، حیاتی است جاودانی که با مرگ قطع نمی‌شود و در نتیجه انسان باید روشی را در زندگی پیش بگیرد که هم به درد این سرای گذران و هم به درد آن سرای جاودان بخورد؛ راهی را برود که وی را به سرمنزل سعادت دنیا و آخرت برساند؛ این روش همان است که قرآن دین می‌نامد (آذربایجانی و موسوی اصل، ۱۳۸۵: ۴۱). این همان روشی است که از نیروی عمومی و اعتقادی کلی دستگاه آفرینش الهام و سرچشمه می‌گیرد. دین روش ویژه‌ای برای زندگی دنیوی است که مصلحت دنیوی انسان را در جهت کمال اخروی و ابدی او تأمین می‌کند (جوادی آملی، ۱۳۷۲: ۹۳). آنچه مسلم است، دین در تبلور شخصیت افراد و اخلاق و رفتار فردی و اجتماعی ایشان تأثیرات عمیق و گسترده‌ای دارد؛ این نوع کارکرد دین یا تأثیرات دینداری، فقط مخصوص دین اسلام نیست؛ زیرا به گزارش دانشمندان علوم اجتماعی، «دین به هر گونه که باشد، هیچ جامعه‌ای را نمی‌توان پیدا کرد که دین در آن نقش مهمی نداشته باشد. دین نه تنها به جهان معنا می‌بخشد، بلکه الگویی برای جهان به گونه‌ای رمزی فراهم می‌سازد؛ یعنی طرحی از آنچه جهان باید باشد به دست می‌دهد؛ برای همین است که دین می‌تواند راهنمایی برای رفتار بشر از روابط خانوادگی تا ایدئولوژیهای گروه‌های اجتماعی و حاکم را فراهم سازد و این کار را نیز غالباً انجام می‌دهد» (بیتس و پلاک، ۱۳۷۵).

در الگوی جهتگیری‌های مذهبی یا دینی در چهار مقوله کلی رابطه انسان با دیگران مانند عفت، حلم و مدارا، رازداری، صداقت، عدالت، مسئولیت، خوشرویی و شادابی؛ رابطه خدا و انسان مانند ذکر و عبادت، اخلاص، رضا، جهاد؛ رابطه بین انسان و خویشان مانند مراقبت، محاسبه و ارزشیابی مداوم خود نسبت به خود، توبه؛ رابطه انسان با دنیا از جمله تقوی، زهد، سازندگی، رابطه انسان با آخرت مانند ایمان به آخرت، شوق به آخرت، هول مرگ، تفسیر می‌شود (سالاری فر،

آذربایجانی و رحیمی نژاد، ۱۳۸۴: ۵۰۰-۴۹۷).

خانواده به عنوان اولین نهاد اجتماعی و تربیتی نقش بسزایی در تربیت معنوی کودکان دارد و در رأس آن والدین و روابط آنان با فرزندان و تعاملات عاطفی و اخلاقی حاکم بر محیط خانواده می‌تواند در عمق وجودی فرزندان ریشه بدواند، و سرنوشت تربیت را در دست بگیرد؛ در ذیل به چند مورد اشاره می‌شود:

- تفاهم اعتقادی بین والدین با فرزندان، که از آن به جو یا بافت عاطفی خانوادگی تعبیر می‌شود در انتقال مفاهیم تربیتی از اهمیت فراوانی برخوردار است. تحقیقات روانشناسان اجتماعی، آسیب شناسان روانی، آسیب شناسان اجتماعی و جامعه شناسان (کی نیا، ۱۳۵۷؛ احدی، ۱۳۶۹؛ هومن، ۱۳۳۹؛ ستوده، ۱۳۷۹) همگی بر این نکته مهر تأیید می‌زند که کجرفتاریها و انحرافات اجتماعی در انسانها تا اندازه زیادی ریشه خانوادگی دارد و حتی یکی از راه‌های پیش‌بینی رفتارهای بزهکارانه را روابط خانوادگی دانسته‌اند. رابطه بین زن و شوهر بر بهداشت روانی مجموعه خانواده تأثیر می‌گذارد و در این مجموعه فرزندان شکننده ترند. در محیط گرم و دوستانه خانوادگی، که در آن پدر، مادر و اعضای دیگر خانواده دارای روابطی دوستانه و صمیمانه‌اند، معمولاً کودکان شاد، سالم، با شخصیتی فعال و مثبت و مستقل بار می‌آیند که بازتاب عشق و علاقه خانوادگی را به صورت محبت و کمک به دیگران نشان می‌دهند. برعکس در محیط‌های خانوادگی از هم پاشیده و زندگی در محیط‌های آلوده و منحرف کننده، عدم مراقبت و بی‌توجهی والدین به تربیت فرزندان، اساس نابهنجاریها را در آنها پایه‌ریزی می‌کند که این امر در نوجوانی و جوانی شدت بیشتری پیدا می‌کند.

- والدین در انتقال ارزشها نقش الگو دارند. دلایل متعددی هست که کودک برای فراگیری ارزشها و رفتارهای والدین برانگیخته شوند. عمل الگو بسیار تأثیرگذارتر از بیان الگوست؛ بنابراین اگر خانواده‌ها رفتارهای دینی را برای فرزندان خود می‌پسندند، ابتدا خود باید الگوی عملی باشند. اگر به نماز، قرائت قرآن و حجاب فرزندان خود علاقه‌مندند ابتدا خود باید به نماز، قرائت قرآن و حجاب عملاً اهمیت بدهند. والدین آن‌گاه در تربیت دینی توفیق می‌یابند که خود به آنچه می‌گویند عامل باشند.

- در آموزشهای اسلامی تفکر یکی از فعالیتهای بسیار ارزشمند تلقی می‌شود به گونه‌ای که یک ساعت تفکر برتر از هفتاد سال عبادت دانسته شده است یا خواب عاقل را بهتر از بیداری

جاهل دانسته‌اند؛ این تأکیدها برای این است که انسان جاهل براحتمی نمی‌تواند از اعتقادات خود دفاع کند. لازم است فرزندان خود را نسبت به علت انتخاب رفتارها هشیار سازیم و از آنها بخواهیم دنبال استدلال‌هایی باشند و تلاش کنند به عمق معانی و مفاهیم رجوع کنند؛ رفتارها را در نظر بگیرند؛ سؤال پرسند و همواره در جهت ارتقا و افزایش دانش و اطلاعات خود باشند. البته در این میان نباید از نقش مشوقهای والدین غافل شد. صبر، حوصله و دانش والدین در این میان بسیار اساسی است.

- پژوهشهای روانشناسی نشان داده است که از بین عواملی نظیر شباهت، قدرت و صمیمیت، عامل صمیمیت تأثیری قویتر بر جای می‌گذارد (هیلگارد، اتکینسون و اتکینسون، ۱۳۷۵). ایجاد صمیمیت و رابطه محبت آمیز باعث می‌شود که فرزندان از والدین و درخواستهای آنان پیروی کنند؛ زیرا می‌ترسند که در غیر این صورت عشق و علاقه آنان را از دست بدهند. بنابراین با استفاده از علایق خانوادگی، اعلام جهت، نشان دادن رحمت و عنایت، تحریک عواطف و گاهی نیز استفاده توأمان از مهر و قهر می‌تواند بسیار سودمند باشد.

- والدین باید بدانند که همه انسانها دوست دارند جدی گرفته، و ارزشمند تلقی شوند. کودکان و نوجوانان نیز از این قاعده مستثنی نیستند. والدین می‌توانند با استفاده از زمینه‌های تشخیص طلبی در جمع‌های خانوادگی به طور غیرمستقیم به ارزشهای دینی و رفتارهای معنوی اشاره کنند تا فرزندان نسبت به شعائر دینی نگرشی مثبت پیدا، و نسبت به اجرای آنها اصرار بیشتری کنند.

- والدین باید بدانند که معاشرتها به همان گونه که عامل مصونیت اخلاقی است در مواردی عامل فساد و انحراف می‌شود. اگر زمینه‌ای فراهم شود که نوجوانان با دوستان و معاشران دینی و تربیت یافته همدم شوند، بخش مهمی از راه طولانی و عظیم تربیت دینی او طی خواهد شد. نقش گروه همسالان در سه مرحله از دوران حیات از نقش پدر و مادر هم بیشتر است؛ از جمله در نوجوانی و بلوغ؛ چه بسیار که خود را کاملاً با دوستان خود همگن می‌کنند و بر اساس آن ساخته و پرداخته می‌شوند و یا خاندان نبوت خود را گم می‌کنند (قائمی، ۱۳۷۱). شرایط تأثیرگذاری گروه همسالان در جریان رشد یکسان نیست؛ یعنی این تأثیرگذاری در دوران کودکی کمتر و در دوران نوجوانی بیشتر است. اگر والدین در دوران کودکی از فرزند خود مراقبت بیشتری کنند و مواظب دوستان و رفقای آنان باشند، می‌توان گفت که بعدها نوجوانان آنان دوران کم درگیری را پشت سر خواهند گذاشت و از اضطرابها و نگرانیهای کمتری رنج می‌برند.

پژوهشگران در این تحقیق با توجه به اهمیت خانواده در تربیت دینی درصددند عوامل خانوادگی و بویژه نقش والدین را در تربیت دینی کودکان شناسایی، و بر اساس دیدگاه والدین دانش آموزان مدارس راهنمایی دخترانه ناحیه دو آموزش و پرورش قم اولویت بندی کنند؛ بنابراین مهمترین اهداف تحقیق عبارت است از:

۱ - شناسایی عوامل خانوادگی مؤثر در تربیت دینی کودکان از دیدگاه والدین دانش آموزان مدارس راهنمایی دخترانه ناحیه دو قم

۲ - اولویت بندی عوامل خانوادگی مؤثر در تربیت دینی کودکان از دیدگاه والدین دانش آموزان مدارس راهنمایی دخترانه ناحیه دو قم
سؤالات پژوهش بر مبنای اهداف چنین طراحی شده است:

۱ - عوامل خانوادگی مؤثر در تربیت دینی کودکان از دیدگاه والدین دانش آموزان مدارس راهنمایی ناحیه دو قم کدام است؟

۲ - باتوجه به تجربه و نگرش والدین دانش آموزان مدارس راهنمایی ناحیه دو آموزش و پرورش قم، دیدگاه آنان در این زمینه چیست و آنان کدام عوامل را در تربیت دینی فرزندان در اولویت می دانند؟

روش پژوهش

روش پژوهش از نظر اهداف، کاربردی و به لحاظ شیوه جمع آوری اطلاعات توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری والدین ۴۰۰۰ نفر از دانش آموزان مدارس راهنمایی دخترانه منطقه دو آموزش و پرورش قم بودند که ۳۵۱ نفر از آنان براساس جدول برآورد حجم نمونه از روی جامعه مورگان و کرجسی^۱ به شیوه تصادفی ساده به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. برای جمع آوری اطلاعات ابتدا منابع، مطالعه، و ۶۳ عامل شناسایی شد؛ سپس با مراجعه به استادان متخصص در حوزه تعلیم و تربیت و صاحب نظران در دسترس، روایی صوری عوامل بررسی و ۳۵ مورد از آن تأیید شد که در قالب پرسشنامه محقق ساخته حاوی ۳۵ عامل در طیف سؤالات آرایش رتبه ای تنظیم و در یک نمونه ۳۰ نفری از جامعه آماری (خارج از نمونه آماری) اجرا و نتایج استخراج شد و مورد تحلیل قرار گرفت و عواملی که نمره Z قابل قبولی کسب نکرده بود، حذف شد. در نهایت

1 - Morgan & Krejcie

برای جمع آوری اطلاعات از پرسشنامه محقق ساخته حاوی ۲۰ عامل در طیف سؤالات آرایش رتبه‌ای با پایایی ۰/۸۷۸ مطابق آلفای کرانباخ استفاده شد که از آزمودنیها می‌خواست به ترتیب تأثیرگذاری از یک تا ۵ نمره گذاری کنند؛ برای جمع آوری اطلاعات با هماهنگی مدارس و حضور پژوهشگران پرسشنامه‌ها داخل پاکت قرار داده شد و از طریق دانش آموزان و همراه با نامه رسمی تحویل والدین، و از آنان خواسته شد که ظرف حداکثر دو روز آنها را برگردانند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روشهای آمار توصیفی در حد میانگین، انحراف استاندارد، واریانس، ضریب پراکنندگی و آزمون Z تک گروهی برای تعیین اعتبار تک تک عوامل و تعیین اولویت آنها برای رتبه‌بندی عوامل استفاده شده است.

یافته‌ها

داده‌های نظر خواهی از ۱۶۹ نفر از والدین شهر قم مطابق جدول شماره ۱ است. جدول، نمره آزمودنیها را به ۲۰ عامل به همراه میانگین، انحراف معیار، ضریب پراکنندگی، Z محاسبه شده و رتبه‌بندی و اولویت گذاری آنها نشان می‌دهد. مطابق اطلاعات اولاً میانگین نمره همه عوامل بالاتر از حد متوسط مورد انتظار (۳) است. ثانیاً بر اساس آزمون Z تک گروهی، چون Z محاسبه شده برای تمام عوامل از Z جدول در سطح اطمینان ۰/۹۹ و $\alpha = ۰/۰۱$ (۲/۳۳) بزرگتر است، تفاوت بین میانگین نمره‌ها معنی‌دار است و با اطمینان ۰/۹۹ می‌توان نتیجه گرفت که عوامل تعیین شده از دیدگاه والدین، عامل مطلوب تربیت دینی فرزندان است

جدول ۱: نمره آزمودنیها به راهکارهای نقش والدین در تربیت دینی فرزندان و تحقق سبک زندگی اسلامی

R	CV	Z	S	$\bar{X}$	عوامل
۴	۱۴/۳۳	۴۱/۹۸	۰/۶۴	۴/۶۸	۱ اعتقاد والدین به وحدانیت خداوند متعال
۱۹	۳۱/۱۷	۱۵/۰۵	۱/۲۲	۳/۹۱	۲ برپاداشتن نماز توسط والدین در زمان مناسب
۱۶	۲۵/۳۴	۱۹/۷۵	۱/۰۳	۴/۰۷	۳ پایبندی والدین به شئون اسلامی
۱۴	۲۱/۸۵	۲۵/۵۳	۰/۹۶	۴/۳۸	۴ اعتقاد والدین به آخرت
۱۷	۲۵/۷۸	۱۹/۷۷	۱/۰۶	۴/۱۱	۵ التزام والدین به روزه‌داری در ماه رمضان
۵	۱۵/۰۸	۳۷/۹۱	۰/۶۷	۴/۴۶	۶ افزایش تقویت روحیه گذشت و فداکاری توسط والدین
۱۱	۲۰/۴۸	۲۶/۰۱	۰/۸۷	۴/۲۴	۷ تلاش والدین در جهت کسب معرفت برای شناخت خدا
۱۲	۲۱/۲۵	۲۴/۵۱	۰/۸۹	۴/۱۷	۸ پرهیز والدین از غیبت و بدگویی دیگران
۷	۱۷/۰۳	۳۲/۲۷	۰/۷۴	۴/۳۳	۹ تقویت روحیه نועدوستی در کودکان توسط والدین
۶	۱۶/۹۶	۳۲/۰۴	۰/۷۳	۴/۳	۱۰ پایبندی خانواده به روحیه عدالت‌گرایی و عدالت‌خواهی
۱	۱۱/۴۵	۵۲/۹۷	۰/۵۴	۴/۶۹	۱۱ تلاش والدین در امرار معاش به منظور کسب روزی حلال
۲	۱۲/۳۳	۴۸/۲۷	۰/۵۷	۴/۶۱	۱۲ تشویق فرزندان به صداقت و راستگویی توسط والدین
۱۵	۲۳/۰۵	۲۳/۸۵	۱	۴/۳۳	۱۳ اعتقاد والدین به (آخرت) بهشت و دوزخ
۸	۱۷/۶	۳۱/۵۷	۰/۷۷	۴/۳۷	۱۴ توجه به رضایت خدا در همه کارها توسط والدین
۹	۱۷/۹۲	۳۰/۵	۰/۷۷	۴/۳۱	۱۵ گفتار نرم و شایسته والدین با فرزندان و نیز با یکدیگر
۳	۱۳/۰۴	۴۴/۵	۰/۵۹	۴/۵۱	۱۶ رعایت حق‌الناس توسط والدین
۲۰	۳۸/۳	۸/۶۱	۱/۲۸	۳/۳۵	۱۷ شرکت والدین در نماز جماعت و محافل قرآنی
۱۸	۳۰/۹۵	۷/۱۴	۱/۱۹	۳/۸۵	۱۸ رعایت دستورهای دینی (ارتباط با نامحرم، حجاب اسلامی و...) توسط والدین
۱۳	۲۱/۴۵	۲۴/۹۴	۰/۹۱	۴/۲۵	۱۹ دوری والدین از گناه
۱۰	۱۸/۲۳	۲۹/۷۵	۰/۷۸	۴/۲۴	۲۰ ایجاد ارتباط مثبت و مؤثر خانواده با بستگان نزدیک

. با توجه معنی دار بودن تفاوت میانگین نمره با میانگین مورد انتظار با اطمینان ۰/۹۹ می‌توان

نتیجه گرفت که رتبه‌بندی عوامل خانوادگی مؤثر در تربیت دینی فرزندان از دیدگاه والدین به

ترتیب اهمیت عبارت است از:

جدول ۲: رتبه‌بندی عوامل خانوادگی مؤثر در تربیت دینی فرزندان از دیدگاه والدین

ردیف	عوامل	ردیف	عوامل
۱	تلاش والدین در امرار معاش به منظور کسب روزی حلال	۱۱	تلاش والدین در جهت کسب معرفت برای شناخت خدا
۲	تشویق فرزندان به صداقت و راستگویی توسط والدین	۱۲	پرهیز والدین از غیبت و بدگویی دیگران
۳	رعایت حق‌الناس توسط والدین	۱۳	دوری والدین از گناه
۴	اعتقاد والدین به وحدانیت خداوند متعال	۱۴	اعتقاد والدین به آخرت
۵	افزایش تقویت روحیه گذشت و فداکاری توسط والدین	۱۵	اعتقاد والدین به (آخرت) بهشت و دوزخ
۶	پایبندی خانواده به روحیه عدالت‌گرایی و عدالت‌خواهی	۱۶	پایبندی والدین به شئون خانواده‌های اسلامی
۷	تقویت روحیه نعدوستی و کمک به دیگران در کودکان توسط والدین	۱۷	پایبندی والدین به روزه‌داری در ماه رمضان
۸	توجه به رضایت خدا در همه کارها توسط والدین	۱۸	رعایت دستورهای دینی (ارتباط با نامحرم، حجاب اسلامی و ...) توسط والدین
۹	گفتار نرم و شایسته والدین با فرزندان و نیز با یکدیگر	۱۹	برپاداشتن نماز توسط والدین در زمان مناسب
۱۰	ایجاد ارتباط مثبت و مؤثر خانواده با بستگان نزدیک	۲۰	شرکت والدین در نماز جماعت و محافل قرآنی

بحث و نتیجه‌گیری

تعلیم و تربیت یکی از بنیادهای اساسی جوامع برای انتقال، ارزش‌سنجی، توسعه و ترویج فرهنگ و روشهای زندگی است که نقش بنیادینی در حفظ جامعه از طریق فرهنگ‌سازی و عرضه خدمات فرهنگی برای جامعه دارد. در جوامع ایدئولوژیک و دینی وجه متمایز و اصلی تعلیم و تربیت، حفظ ارزشهای دینی و تحکیم سبک زندگی در آینده‌سازان و جوانان است. از سوی دیگر بنیان تربیت دینی و ارزشی در نهاد خانواده بسته می‌شود و رفتار و کردار و اعتقادات و باورها و التزام والدین به ارزشهای حاصل از آن رقم می‌خورد و آنان معلم بی‌زبان ولی مؤثر در لحظه به

لحظه کودکان هستند. در کنار خانواده، مدرسه و تعلیم و تربیت رسمی و رسانه نیز تأثیرات فوق‌العاده‌ای دارد. نتایج این پژوهش نشان داد که از دیدگاه والدین دانش آموزان مدارس راهنمایی دخترانه ناحیه ۲ آموزش و پرورش قم، عوامل مختلف خانوادگی در تربیت دینی کودکان مؤثر است که ۲۰ عامل با کسب نمره Z بیشتر از Z بحرانی در سطح اطمینان ۰/۹۹ و خطای ۰/۰۱ برای آزمون یک‌دامنه به عنوان عوامل تأثیرگذار شناخته شد؛ هم‌چنین از بین این عوامل به ترتیب تلاش والدین در امرار معاش به منظور کسب روزی حلال، تشویق فرزندان به صداقت و راستگویی توسط والدین، رعایت حق‌الناس توسط والدین، اعتقاد والدین به وحدانیت خداوند متعال، افزایش تقویت روحیه گذشت و فداکاری توسط والدین، پایبندی خانواده به روحیه عدالت‌گرایی و عدالت‌خواهی به عنوان مؤثرترین و اولویت‌دارترین عوامل در تربیت دینی کودکان به ترتیب اهمیت شناخته شد و عوامل شرکت والدین در نماز جماعت و محافل قرآنی، برپاداشتن نماز توسط والدین در زمان مناسب، رعایت دستورهای دینی (ارتباط با نامحرم، حجاب اسلامی و...) توسط والدین، پایبندی والدین به روزه‌داری در ماه رمضان، پایبندی والدین به شئون خانواده‌های اسلامی، اعتقاد والدین به (آخرت) بهشت و دوزخ نیز از عوامل با اولویت کم در این فرایند شناخته شد.

پیشنهادها

- برای تربیت دینی کودکان و حفظ و توسعه فرهنگ و ارزشهای اسلامی سرمایه‌گذاری در آموزش و ارتقای سواد رسانه‌ای خانواده‌ها و بویژه والدین، اصل اجتناب‌ناپذیری است.
- تربیت دینی کودکان مستقیماً تحت تأثیر رفتارها، اعتقادات، اعمال و التزام عملی خانواده و والدین قرار می‌گیرد؛ بنابراین تربیت فرهنگی و ارزشی نیازمند آموزش عملی و غیر رسمی و از اوان کودکی در محیط خانواده‌هاست.
- ایجاد پل ارتباطی اصولی بین خانواده و مدرسه برای تربیت دینی و تبادل تجربه و هماهنگی فعالیتها در تربیت دینی رهنمود بی‌بدیل می‌نماید.

منابع

- آذربایجانی، مسعود؛ موسوی اصل، سید مهدی (۱۳۸۵). درآمدی بر روانشناسی دین. تهران: همت.
انصاریان، حسین (۱۳۸۰). نظام خانواده در اسلام. چ شانزدهم. قم: ام‌ایبها.

- بیس و پلاک (۱۳۷۵). انسان‌شناسی فرهنگی. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: انتشارات علمی.
- بیگی، روح‌الله (۱۳۸۹). ارزشهای اجتماعی در قرآن. قم: اسوه.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۷۲). شریعت در آینه معرفت. قم: رجاء.
- سالاری‌فر، محمدرضا؛ آذربایجانی، مسعود؛ رحیمی نژاد، عباس (۱۳۸۴). مبانی نظری مقیاس‌های دینی قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- سرمدی، محمود (۱۳۸۵). بررسی رابطه دینداری با بازده‌های تربیتی دانش‌آموزان متوسطه شهر قم. فصلنامه پژوهش‌های تربیت اسلامی. س دوم. ش ۲: ۸۵-۵۸.
- شکوهی، غلامحسین (۱۳۵۵). تعلیم و تربیت (کانت). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- کی‌نیا، مهدی (۱۳۵۷). مبانی جرم‌شناسی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- نهج البلاغه (۱۳۸۳). ترجمه و شرح سید علی نقی فیض الاسلام. انتشارات فیض الاسلام.
- نیکزاد، محمود (۱۳۷۵). کلیات فلسفه تعلیم و تربیت. تهران: کیهان.
- هیلگارد، ارنست؛ اتکینسون، ریچارد؛ اتکینسون، ریتال (۱۳۷۵). زمینه روانشناسی. ج دوم. ترجمه محمد تقی براهنی. تهران: رشد.

Moore, A. Carrier. (2002). Faith does affect behavior, Religion & ethics, desert news. Com.
 Frankl, V. E. (1975). Meaning Therapy. New York: Weily intc.

